

Компоненти продуктивного дистанційного навчального курсу

Максим Миколайович Назар

Лабораторія сучасних інформаційних технологій навчання, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, вул. Паньківська, 2, м. Київ, 01033, Україна
apartment@bigmir.net

Анотація. *Метою дослідження* є виявлення складових продуктивного дистанційного навчального курсу, що здійснюється у мережі Інтернет на основі застосування сучасних інфокомунікативних технологій. *До завдань дослідження* відноситься розкриття психолого-педагогічного значення віртуального освітнього простору, аналіз основних аспектів здійснення у ньому дистанційних навчальних курсів, дослідження ролі розробки та застосування моделі учасника дистанційного навчання, розбудова технології відслідковування критеріальних параметрів об'єктивної реєстрації змін навчальної діяльності учасників тощо. *Об'єктом дослідження* є тренінгова навчальна система, розроблена на основі електронної платформи Moodle. *Предмет дослідження* – компоненти продуктивного дистанційного навчального курсу у мережі Інтернет. Основними *методами дослідження* є аналіз теоретичних джерел, формуючий експеримент, здійснений у форматі дистанційного тренінгового курсу, обробка даних методами математичної статистики, аналіз та узагальнення результатів. В процесі дослідження виявлені та описані 14 базових компонентів продуктивних дистанційних навчальних курсів. Показано, що відповідні складові дозволяють розробляти та запроваджувати у навчальну, психологічну, освітню практику продуктивні навчальні інтернет-курси. Дистанційні навчальні курси мають величезний психолого-педагогічний потенціал, будучи одним із засобів, що перетворюють навчання та освіту на активний, свідомий, особистісний, творчий процес.

Ключові слова: Інтернет; дистанційний курс; навчання.

M. M. Nazar. Components of efficient distance learning course

Abstract. *The purpose of the research* is an exposure of the productive distance learning course's components carried out in Internet on the basis of modern information-communicative technologies' application. *The tasks of the research* are discovery of psychological-pedagogical value of virtual educational space, analysis of basic aspects of the distance learning courses's realization in this space, research of development's and application's role of the distance learning's model of participant, re-erecting of criterion parameters'

tracking's technology of changes' objective registration of participants' learning activity, and others like that. *The object of research* is training learning system developed on the basis of Moodle electronic platform. *The subject of research* is components of the productive distance learning course in Internet. The basic methods of research are an analysis of theoretical sources, forming experiment carried out in the format of the distance training course, processing of data by the methods of mathematical statistics, analysis and generalization of results. 14 base components of the productive distance learning courses found out and described in the process of research. It is rotined the proper components allow to develop and inculcate productive learning online courses in learning, psychological, educational practice. Distance learning courses have enormous psychological-pedagogical potential and there are one of facilities to convert learning and education into an active, conscious, personality, creative process.

Keywords: Internet; distance course; learning.

Affiliation: Laboratory of education's modern technologies, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine, 2, Pankivska Str., Kyiv, 01033, Ukraine.

E-mail: apartment@bigmir.net.

Перш за все, дистанційний навчальний курс – це система навчальних занять і вправ, що націлена на оволодіння певними знаннями, уміннями та навичками, пролонгована у часі та побудована, в переважній більшості, на основі електронних технологій і комп'ютерного інтерфейсу. Змістовно дистанційні навчальні курси мають освітню, психологічну, змішану та інші спрямованості. Інтернет-тренінги є однією з розповсюджених, хоча і не єдиних, форм здійснення дистанційних навчальних курсів. Слід відзначити, що продуктивні дистанційні навчальні курси побудовані на активному застосуванні сучасних інфокомунікативних і мультимедійних технологій, до яких відносяться інтернет-сайти з достатнім технічним рівнем комунікативних можливостей, електронна пошта, інтернет-форуми, чати, сторінки у соціальних мережах, списки розсилок, спеціальні програми для текстового та/або мультимедійного онлайн-спілкування (Skype, Miranda IM, Viber, WhatsApp, Telegram, ICQ, QIP, Windows Messenger тощо) та ін. [11; 15; 23]

Ефективні дистанційні навчальні курси здійснюються переважно або виключно у віртуальному освітньому просторі. Віртуальний освітній простір (або віртуальне освітнє середовище) – це нова комплексна навчальна технологія, що розуміється як спеціально створений інформаційний простір мережі Інтернет для здійснення різних форм дистанційного навчання, що ґрунтуються на принципах активності, ініціативності та суб'єктності тих, хто навчається. Відповідна навчальна

технологія (або комплекс задіяних разом навчальних технологій) є однією з найбільш актуальних і перспективних для дистанційного навчання, зокрема інтернет-тренінгів [3; 12; 13; 20].

Віртуальне освітнє середовище функціонально ідентифікується як простір надання інформаційної, методичної, організаційної підтримки усім учасникам освітнього процесу; простір обміну передовим досвідом, інноваціями та напрацюваннями; простір спільного створення, зібрання та обміну сучасними навчальними ресурсами; нарешті, простір опанування нових інформаційних технологій та упровадження нових організаційних форм навчальної діяльності [3; 16; 20].

До основних переваг застосування віртуальних освітніх середовищ відносяться такі: 1) можливості широкого та зручного доступу суб'єктів навчання до інформації, що знаходиться у мережі Інтернет; 2) самостійна пошукова діяльність, спрямована на оволодіння необхідною організаційною та навчальною інформацією; 3) збір і накопичення передового, зокрема іноземного, досвіду, а також доступ до інформації, що необхідна для підвищення якості й ефективності освіти та навчання; 4) впровадження у процес навчання та освіти сучасних комп'ютерних, зокрема інфокомунікативних і мультимедійних, технологій; 5) зручна, економічна та ефективна взаємодія, співробітництво як на організаційному, так і на міжособистісному рівнях, налагодження інтернет-спілкування як на рівні офлайн, так і онлайн [3; 4; 10; 25].

Дистанційні навчальні курси функціонально здійснюються, як мінімум, у трьох аспектах: а) як інноваційний і потужний навчальний інструмент; б) як знаряддя побудови і розвитку віртуальних освітніх середовищ; в) як ефективний засіб зміни і оптимізації психологічного стану та особистісного зростання учасників (сфера дистанційної психологічної роботи) [7; 17].

Ефективний дистанційний навчальний курс передбачає розробку а) т. зв. «зовнішнього контенту», або інтерфейсу, тобто контенту управління учіннєвою діяльністю та організації процесу навчання – сюди відноситься визначення, формування та підтримування психологічної готовності до учіннєвої діяльності, педагогічний модуль, діалогова взаємодія, побудова статичного профілю та динамічної моделі учня (респондента), адаптація та індивідуалізація процесу навчання, створення навчальних спільнот тощо); і б) т. зв. «внутрішнього контенту», тобто контенту, що відповідає за зміст навчання та експертний модуль – сюди відноситься формування необхідної, відповідно до цілей навчання, системи здатностей і психологічних компетенцій [20; 21; 22].

Застосування моделі учасника (або «моделі респондента») є

важливим чинником розробки ефективного дистанційного навчального курсу. Під моделлю учасника/респондента розуміється спрощене уявлення індивідуума, який є реальним і унікальним або репрезентує певну групу чи вибірку індивідуумів, з певними наявними властивостями, станами та процесами, що здійснюються в ньому або в них. Головне завдання моделі учасника – виділення підстави для розробки і здійснення навчального впливу.

Розкриття спектру значимих можливих варіантів вибору учасника у виконанні навчальних завдань, результати котрих (варіантів вибору) відображені у каталогі впливів, що керують навчанням, є головним завданням, базовою засадою опису та розробки моделі учасника, тоді як значимість відповідних варіантів вибору визначається мірою їхньої співвіднесеності з метою навчальної системи. Спектр значимих можливих варіантів вибору є підставою для розробки і практичного здійснення навчального впливу. Відповідність цим позиціям описує ефективність навчальної системи, що використовується, зокрема, в дистанційному навчальному курсі [1; 8; 14; 18].

Психологічні, зокрема інтелектуальні, особливості учасників навчання повинні враховуватися ще під час проектування дистанційних навчальних курсів. Слід враховувати культуральні, вікові, гендерні, професійні та ін. особливості сприйняття та мислення учасників освітнього процесу, рівень їхньої комп'ютерної письменності, наявність чи відсутність прямих контактів з ведучим, тьюторами та між собою поза межами основного контексту навчання, тощо.

Ефективний дистанційний навчальний курс розробляється і здійснюється на спеціально підготовленій для цього технологічній платформі. Такими електронними платформами можуть бути Coursera, MIT OpenCourseWare, EDX, iTunes U, Udacity, Moodle, Google for Education, eFront тощо. Зокрема, дистанційні навчальні курси, що розробляються і здійснюються спеціалістами лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г. С. Костюка, функціонують на платформі Moodle: <http://moodle.newlearning.org.ua/>. Платформа Moodle є не тільки такою, що вільно розповсюджується та має відкритий вихідний програмний код, але і зручною в плані зовнішніх програмних доробок і доповнень, що здійснюються програмістами в межах тих або інших навчальних проєктів.

Відслідковування критеріальних параметрів об'єктивної реєстрації змін навчальної діяльності учасників дистанційних навчальних курсів продуктивно описує комплексна мультимодель TOTE, що включає: а) етап першого тесту – стан учасника на момент перед початком

навчання загалом або його певного сегменту, що характеризується відсутністю або поодиноким і несистемним застосуванням всіх або деяких з цільових знань/умінь/навичок (як критеріїв бажаного стану – мети навчального курсу), що виявляється спеціальним тестуванням, опитуванням тощо; б) етап операцій – проходження запропонованих сегментів навчального курсу, що включають виконання різнопланових завдань для оволодіння цільовими знаннями/уміннями/навичками; в) етап другого тесту – контроль результативності здійсненого навчання цільовим знанням/умінням/навичкам, для чого використовуються запрограмовані тестові перевірки, в яких респондент обирає правильний або найкращий варіант серед запропонованих, а критерії оцінки залежать від критеріїв, зазначених на етапі першого тесту; г) етап виходу – в залежності від зроблених виборів, де критерієм правильності або точності вибору виступає міра його співвідношення навчальній меті – засвоєнню цільових знань/умінь/навичок, респонденту пропонується або проходження нового сегменту навчального курсу, або його завершення, якщо був пройдений останній сегмент, або перепроходження того сегменту, навчання змісту котрого не виявилось результативним. Вибір учасника дистанційних навчальних курсів є підставою для відповідного подальшого навчального впливу [6; 14; 27].

Важливим чинником здійснення продуктивного дистанційного навчального курсу, зокрема інтернет-тренінгу, є досвід ведучого у здійсненні навчальної роботи в т. зв. «звичайних», тобто поза мережею Інтернет, умовах. Бажано, щоб ведучий мав досвід роботи з вправами та завданнями навчального інтернет-курсу, досвід роботи з аудиторією, керування груповими психологічними процесами, спрямування інтелектуальної діяльності тих, хто навчається, роботи з конфліктами та запереченнями.

Застосування у розробці та здійсненні дистанційних навчальних курсів нового концептуально-технологічного підходу, що ґрунтується на високій мультимедійності та інтерактивності діалогової взаємодії людини й навчальних комп'ютерних технологій, є бажаним і рекомендованим. Суть підходу полягає у поєднанні у дистанційних навчальних курсах т. зв. «текстово-знакового» спілкування (комунікації, подання інформації та навіть побудови інтерфейсу) з т. зв. «інтерактивно-мультимедійним».

Попередній підхід – підхід «протиставлення» комп'ютерно опосередкованого та безпосереднього особистого спілкування, що раніше використовувався у навчальній груповій роботі в мережі Інтернет і в якому часто зазначався «знак» (текст) як сегмент опосередкування між учасниками комп'ютерно опосередкованого спілкування, побудованого

на передачі переважною більшістю або виключно текстових повідомлень (електронна пошта, інтернет-пейджери, інтернет-форуми, блоги, чати тощо), логічно завершується разом з значним підвищенням швидкості передачі інформації в мережі Інтернет та активним розповсюдженням сучасних прогресивних розробок у сфері мультимедійної електронної комунікації, завдяки яким інтернет-спілкування стає власне безпосереднім, «живим» спілкуванням різних людей, що здатні бачити та чути один одного майже так само, як це відбувається при «звичайному» спілкуванні.

Нинішні тенденції розвитку мультимедійних комунікативних засобів (такі як відеочати, відеоконференції, моделювання спілкування у 3D-просторі тощо) вказують на актуальність нового підходу «єдності», в якому протиставлення комп'ютерно опосередкованого та безпосереднього особистого спілкування поступово знімається та позиціонується єдність різних видів спілкування – т.зв. «особистого» і «комп'ютерного». Оцінка тенденцій технологічного прогресу дозволяє вважати, що з часом межа між цими видами спілкування буде все більше розмиватися, а відповідний підхід стане трендовим в інтернет-навчання загалом і в дистанційних навчальних курсах зокрема [2; 9; 26].

Навіть часткове застосування мультимедійних технологій, таких як відеоролики, анімації, аудіозаписи тощо, у дистанційному навчальному курсі є бажаним і рекомендованим та сприяє підвищенню його продуктивності [5; 19; 24; 26].

Важливим чинником здійснення продуктивного дистанційного навчального курсу є розробка чітких і зрозумілих інструкцій з явними алгоритмами дій для його учасників. Інструкції до всього навчального курсу та до окремих вправ і завдань слід робити простими та лаконічними [12; 15].

Технічна та організаційна підтримка ведучим і, за необхідності, тьюторами учасників навчання під час дистанційного навчального курсу є в переважній більшості випадків обов'язковою. Повинна бути забезпечена наявність засобів для оперативної електронної комунікації учасників з адміністрацією навчального курсу та між собою – інтернет-форуму, чату, електронної пошти, сторінок в соціальних мережах, відеоканалу в «Skype» тощо. Оперативність реагування на повідомлення учасників інтернет-тренінгу з боку авторів та адміністрації інтернет-курсу є важливим чинником його ефективного здійснення.

Враховуючи всі зазначені концептуальні складові продуктивного дистанційного навчального курсу, розроблений і здійснений інтернет-тренінг з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування, що забезпечує розвиток суб'єктної активності.

Дистанційний навчальний курс складається з 20 етапів, завдання яких послідовно виконуються учасниками тренінгу. Завдання включають теоретичні блоки з інформацією по темі, діагностичні та контрольні тести, відеозавдання, вправи на самоаналіз, вправи на моделювання ситуацій, релаксаційні вправи тощо. В процесі виконання завдань та засвоєння стратегій комунікативної компетентності та суб'єктної активності формується та/або покращується комплекс відповідних компетенцій і вмінь, що вимірюється, зокрема, діагностичними методиками [12; 15].

Здійснення емпіричного етапу дослідження ґрунтується на організації навчально-психологічної роботи у групі учасників, які бажають сформувати та розвинути в собі комунікативну компетентність та суб'єктну активність. Технологія залучення учасників до експерименту є наступною: через соціальні мережі, новини на сайтах (в нашому випадку – на сайті лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України), особисте спілкування та інші канали комунікації пропонується взяти участь у дистанційному навчальному курсі (в нашому випадку – в інтернет-тренінгу з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування, що забезпечує розвиток суб'єктної активності) на добровільних засадах, використовуючи мотивацію, відповідну цілям та змісту тренінгу (в нашому випадку – мотивацію поліпшення стосунків з іншими людьми, формування здатностей компетентного, успішного спілкування з іншими людьми, підвищення особистої цілеспрямованості, ініціативності, розвитку власного самопізнання, самовдосконалення).

Після завершення інтернет-тренінгу отримані результати були проаналізовані, а можливості розвитку суб'єктної активності засобами формування комунікативної компетентності – виявлені та осмислені.

Серед представників наявної вибірки учасників інтернет-тренінгу з комунікативної компетентності та успішного спілкування відзначається наявність значимих змін у суб'єктній активності та комунікативній компетентності між початком навчання у дистанційному навчальному курсі та після його завершення. Показники різних методик дослідження, що відповідають за суб'єктну активність і комунікативну компетентність, за час участі в інтернет-тренінгу у більшості учасників покращилися. Є підстави зробити висновок про продуктивність використаних інноваційних навчальних технологій, що забезпечують дистанційне групове навчання на основі застосування електронних комунікативних і мультимедійних можливостей мережі Інтернет.

Зокрема, інтернет-тренінг з комунікативної компетентності та успішного спілкування, що забезпечує розвиток суб'єктної активності,

виявив продуктивність як інноваційний інструмент здійснення групової психологічної та навчальної роботи у мережі Інтернет, довів перспективи свого використання у психологічній і педагогічній практиках, розкрив напрямок подальшого розвитку та вдосконалення відповідних навчальних, розвивальних і терапевтичних технологій.

Теоретичні обґрунтування та емпіричні матеріали, аналіз і осмислення результатів сучасних досліджень дозволяють констатувати наявність у дистанційних навчальних курсів, зокрема інтернет-тренінгів, здійснення яких вимагає впровадження інноваційних інфокомунікативних технологій, значних перспектив і психолого-педагогічних потенціалів, доводячи, що вони є перспективними інструментами сучасних психології та педагогіки. В світі, де рівень інформатизації комунікації та інших видів діяльності швидко зростає, різні інструменти сучасного дистанційного навчання – інтернет-тренінги, вебінари, інтернет-конференції, проектні заняття, групові чати тощо, як і продуктивна організація цього навчання, повинні посідати у сучасних психології та педагогіці одне з найважливіших місць. Суттєве значення відповідного навчання пояснюється, зокрема, тим, що воно ефективно сприяє одночасному чи відносно одночасному руху учасників до поставлених цілей, залученню їх у навчальні процеси, у процеси здійснення психологічної роботи.

Таким чином, компоненти продуктивного дистанційного навчального курсу можуть бути виділені та запроваджені у практику навчання та освіти. Дистанційна групова робота, що здійснюється у форматі навчальних, психологічних, освітніх проектів з зазначеними складовими, є продуктивним і зручним інструментом сучасних психології та педагогіки, має значні подальші перспективи як у прикладному, так і у дослідницькому планах.

Список використаних джерел

1. Архипова А. И. Информатизация образования в системе послевузовской педагогической подготовки [Электронный ресурс] / А. И. Архипова, А. А. Иванова, Б. Е. Левицкий. – Краснодар : Кубанский государственный университет. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=231&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.
2. Башмаков А. И. Новые цели, задачи и технологии образования XXI века [Электронный ресурс] / А. И. Башмаков, А. И. Владимиров. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/new_aims.pdf.
3. Володько І. В. Сучасні навчальні середовища в Інтернеті:

віртуальний інститут [Електронний ресурс] / Володько Ігор Володимирович, Кудін Анатолій Петрович // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття) : междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р. : тези доповідей. – Режим доступу : http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Volodko_Igor_2012.doc.

4. Воронова Т. А. Педагогические условия применения Интернет-технологий в очном обучении [Электронный ресурс] / Т. А. Воронова, И. А. Дельцова, Л. В. Куклина. – Иваново : Ивановский государственный университет. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=229&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

5. Гладко М. А. Психологические аспекты компьютерного обучения [Электронный ресурс] / М. А. Гладко. – Минск : Белорусский государственный экономический университет. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2249&PHPSESSID=af8f55d8f66a2d708d22ed0c894f0bfa.

6. Дітюк П. П. Проектний підхід до формування готовності // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання / за ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – К., 2009. – Т. 8, вип. 6. – С. 85-92.

7. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / М. Л. Смульсон, Ю. І. Машбиць, М. І. Жалдак та ін. ; за ред. М. Л. Смульсон. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 239 с.

8. Жилина Л. Н. Интернет и почему вы должны создать свой дистанционный курс? [Электронный ресурс] / Л. Н. Жилина, О. В. Кононова. – Владивосток : Владивостокский государственный университет экономики и сервиса. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=200&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

9. Евстигнеева Ю. М. Место новых информационных технологий в жизни современного школьника [Электронный ресурс] / Ю. М. Евстигнеева, В. С. Собкин. – М. : Центр социологии образования РАО. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=58&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

10. Исаев Е. И. Повышение эффективности обучения психологии за счет использования Интернет-технологий [Электронный ресурс] /

Е. И. Исаев, А. Я. Фридланд. – Тула : Тульский государственный педагогический университет. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=238&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

11. Кузнецов В. В. Технологии интернет-образования [Электронный ресурс] / В. В. Кузнецов. – Тамбов : Тамбовский государственный университет. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=225&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

12. Львова А. И. Интернет-тренинг как новая возможность групповой психологической работы [Электронный ресурс] / Львова А. И., Рязанцева И. А. – М. : МГУ, 2004. – Режим доступа : http://flogiston.ru/articles/netpsy/inet_training.

13. Максименко С. Д. Психологічні проблеми модернізації освіти в Україні / С. Д. Максименко // Психолог. – 2005. – № 6. – С. 3-6.

14. Назар М. Н. Когнитивный базис создания модели респондента / М. Н. Назар, Д. С. Мещеряков // Научный поиск : сб. научных работ студентов, аспирантов и преподавателей. – Вып. 13. – Ярославль, 2013. – С. 153-159.

15. Назар М. М. Потенціали інтернет-тренінгів для оптимізації психологічного стану студентів / Назар Максим Миколайович // Психологія і особистість. – 2013. – № 1 (3). – С. 120-130.

16. Назар М. М. Специфіка психологічного впливу навчання користувачів мережі Інтернет / М. М. Назар // Освіта дорослих в Україні : IX Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 11–17 вер. 2008 р.) : зб. наук. праць. – К. : ЕКМО, 2008. – С. 102-104.

17. Назар М. М. Характерні психологічні особливості дистанційної освіти через мережу Інтернет [Електронний ресурс] / Назар М. М. // Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив. – К., 2013 р. – Режим доступу : http://ispp.org.ua/bibl_11.htm.

18. Павлов О. М. Проблемы и перспективы использования Интернета в дистанционном бизнес-обучении. Практический опыт [Электронный ресурс] / О. М. Павлов. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=182&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

19. Смыслова О. В. Психологические последствия применения информационных технологий [Электронный ресурс] / О. В. Смыслова. – М. : МГУ, 1998. – Режим доступа : <http://www.library.by/portalus/>

modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588574&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

20. Смульсон М. Л. Психологічні особливості віртуальних навчальних середовищ [Електронний ресурс] / Смульсон Марина Лазарівна // Технології розвитку інтелекту. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2012. – Режим доступу : http://psytir.org.ua/upload/journals/3/authors/2012/Smulson_Maryna_Lazarivna_-_Psychologichni_osoblyvosti_virtualnyh_navchalnyh_seredovysh.doc

21. Смульсон М. Л. Учіннєва діяльність у віртуальному освітньому просторі [Електронний ресурс] / Смульсон Марина Лазарівна // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття) : междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р. : тези доповідей. – Режим доступу : http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Smulson_Maryna_2012.doc.

22. Bissell J. S. Guide to the Internet for Educational Psychology [Electronic resource] / J. S. Bissell, J. Bissell. – Access mode : http://www.amazon.com/Guide-Internet-Educational-Psychology-Bissell/dp/0697371581/sr=1-26/qid=1170252735/ref=sr_1_26/002-7584631-852814?ie=UTF8&s=books.

23. Handbook of Research Methods in Industrial and Organizational Psychology (Blackwell Handbooks of Research Methods in Psychology) / ed. by Steven G. Rogelberg. – Malden : Wiley-Blackwell Ltd., 2005. – 536 p.

24. Harris R. J. A Cognitive Psychology of Mass Communication / Richard Jackson Harris. – [4th ed.]. – Mahwah : Lawrence Erlbaum, 2004. – 488 p.

25. Hsiung R. C. E-Therapy: Case Studies, Guiding Principles, and the Clinical Potential of the Internet / Robert C. Hsiung. – New York : W. W. Norton & Comp., 2002. – 250 p.

26. Suler J. The Psychology of Cyberspace [Electronic resource] / John Suler. – New Jersey : Science and Technology Center of Rider University, 2007. – Access mode : <http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/psyber.html>.

27. Wolfe C. R. Learning and Teaching on the World Wide Web (Educational Psychology) [Electronic resource] / C. R. Wolfe. – Access mode : http://www.amazon.com/Learning-Teaching-World-Educational-Psychology/dp/0127618910/sr=1-25/qid=1170252735/ref=sr_1_25/002-7584631-3852814?ie=UTF8&s=books.

References (translated and transliterated)

1. Arhipova A. I. Informatizatsiya obrazovaniya v sisteme poslevuzovskoy pedagogicheskoy podgotovki [Informatization of education in

the system of postgraduate teacher training] [Electronic resource] / A. I. Arhipova, A. A. Ivanova, B. E. Levitskiy. – Krasnodar : Kubanskiy gosudarstvenniy universitet. – Access mode : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=231&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb. (In Russian)

2. Bashmakov A. I. Novyye tseli, zadachi i tehnologii obrazovaniya XXI veka [New goals, objectives and technologies of education of the XXI century] [Electronic resource] / A. I. Bashmakov, A. I. Vladimirov. – Access mode : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/new_aims.pdf. (In Russian)

3. Volodko I. V. Suchasni navchalni seredovyshcha v Interneti: virtualnyi instytut [Modern Learning Environments on the Internet: A Virtual Institute] [Electronic resource] / Volodko Ihor Volodymyrovych, Kudin Anatolii Petrovych // Virtualnyi osvittii prostir: psykholohichni problemy (Psykholohiia novoho tysiacholittia) : mezhdunar. nauk-prakt. Internet-konf., 28 travnia 2012 r. : tezy dopovidei. – Access mode : http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Volodko_Igor_2012.doc. (In Ukrainian)

4. Voronova T. A. Pedagogicheskiye usloviya pryimeneniya Yinternet-tekhnologiyi v ochnom obuchenyy [Pedagogical conditions of application of Internet technologies in full-time education] [Electronic resource] / T. A. Voronova, Y. A. Deltsova, L. V. Kuklyna. – Yvanovo : Yvanovskiy hosudarstvenniy unyversytet. – Access mode : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=229&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb. (In Russian)

5. Gladko M. A. Psihologicheskie aspektyi kompyuternogo obucheniya [Psychological aspects of computer training] [Electronic resource] / M. A. Gladko. – Minsk : Belorusskiy gosudarstvenniy ekonomicheskiy universitet. – Access mode : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2249&PHPSESSID=af8f55d8f66a2d708d22ed0c894f0bfa. (In Russian)

6. Ditiuk P. P. Proektnyi pidkhid do formuvannya hotovnosti [The project approach to the formation of readiness] // Aktualni problemy psykholohii: Psykholohichna teoriia i tehnolohiia navchannia / za red. S. D. Maksymenka, M. L. Smulson. – K., 2009. – T. 8, vyp. 6. – S. 85-92. (In Ukrainian)

7. Dystantsiine navchannia: psykholohichni zasady : monohrafiia [Distance Learning: Psychological Basis] / M. L. Smulson, Yu. I. Mashbyts, M. I. Zhaldak ta in. ; za red. M. L. Smulson. – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2012. – 239 s. (In Ukrainian)

8. Jilina L. N. Internet i pochemu vyi doljniy sozdat svoy distantsionnyiy kurs? [Internet and why should you create your distance course?] [Electronic resource] / L. N. Jilina, O. V. Kononova. – Vladivostok : Vladivostokskiy gosudarstvennyiy universitet ekonomiki i servisa. – Access mode : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=200&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8. (In Russian)

9. Evstigneeva Yu. M. Mesto novyih informatsionnyih tehnologiy v jizni sovremennogo shkolnika [The place of new information technologies in the life of a modern student] [Electronic resource] / Yu. M. Evstigneeva, V. S. Sobkin. – M. : Tsentr sotsiologii obrazovaniya RAO. – Access mode : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=58&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775. (In Russian)

10. Isaev E. I. Povyshenie effektivnosti obucheniya psihologii za schet ispolzovaniya Internet-tehnologiy [Increase the effectiveness of training in psychology through the use of Internet technologies] [Electronic resource] / E. I. Isaev, A. Ya. Fridland. – Tula : Tul'skiy gosudarstvennyiy pedagogicheskiy universitet. – Access mode : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=238&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8. (In Russian)

11. Kuznetsov V. V. Tehnologii internet-obrazovaniya [Internet Education Technologies] [Electronic resource] / V. V. Kuznetsov. – Tambov : Tambovskiy gosudarstvennyiy universitet. – Access mode : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=225&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb. (In Russian)

12. Lvova A. I. Internet-trening kak novaya vozmojnost gruppovoy psihologicheskoy raboty [Internet-training as a new opportunity for group psychological work] [Electronic resource] / Lvova A. I., Ryazantseva I. A. – M. : MGU, 2004. – Access mode : http://flogiston.ru/articles/netpsy/inet_training. (In Russian)

13. Maksymenko S. D. Psykholohichni problemy modernizatsii osvity v Ukraini [Psychological problems of modernization of education in Ukraine] / S. D. Maksymenko // Psykholoh. – 2005. – No. 6. – S. 3-6. (In Ukrainian)

14. Nazar M. N. Kognitivnyiy bazis sozdaniya modeli respondent [The cognitive basis for creating the respondent model] / M. N. Nazar, D. S. Mescheryakov // Nauchnyiy poisk : Sb. nauchnyih rabot studentov, aspirantov i prepodavateley. – Vyip. 13. – Yaroslavl, 2013. – S. 153-159. (In Russian)

15. Nazar M. M. Potentsialy internet-treninhiv dlia optymizatsii psykholohichnoho stanu studentiv [Potentials of online training to optimize the psychological state of students] / Nazar Maksym Mykolaiovych // Psykholohiia i osobystist. – 2013. – No. 1 (3). – S. 120-130. (In Ukrainian)

16. Nazar M. M. Spetsyfika psykholohichnoho vplyvu navchannia korystuvachiv merezhi Internet [Specificity of psychological influence of training of Internet users] / M. M. Nazar // Osvita doroslykh v Ukraini : IX Mizhnar. nauk.-prakt. konf., (Kyiv, 11–17 ver. 2008 r.) : zb. nauk. prats. – K. : EKMO, 2008. – S. 102-104.

17. Nazar M. M. Kharakterni psykholohichni osoblyvosti dystantsiinoi osvity cherez merezhu Internet [Characteristic psychological peculiarities of distance education through the Internet] [Electronic resource] / Nazar M. M. // Mediaosvita v Ukraini: naukova refleksiiia vyklykiv, praktyk, perspektyv. – K., 2013 r. – Access mode : http://ispp.org.ua/bibl_11.htm. (In Ukrainian)

18. Pavlov O. M. Problemy i perspektyvyi ispolzovaniya Interneta v distantsionnom biznes-obuchenii. Prakticheskyy opyt [Problems and perspectives of using the Internet in remote business training. Practical experience] [Electronic resource] / O. M. Pavlov. – Access mode : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=182&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8. (In Russian)

19. Smyislova O. V. Psihologicheskie posledstviya primeneniya informatsionnykh tehnologiy [Psychological consequences of the use of information technology] [Electronic resource] / O. V. Smyislova. – M. : MGU, 1998. – Access mode : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588574&archive=&start_from=&ucat=15&category=15. (In Russian)

20. Smulson M. L. Psykholohichni osoblyvosti virtualnykh navchalnykh seredovysch [Psychological features of virtual learning environments] [Electronic resource] / Smulson Maryna Lazarivna // Tekhnolohii rozvytku intelektu. – K. : Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2012. – Access mode do statii : http://psytir.org.ua/upload/journals/3/authors/2012/Smulson_Maryna_Lazarivna_-_Psihologichni_osoblyvosti_virtualnyh_navchalnyh_seredovysh.doc (In Ukrainian)

21. Smulson M. L. Uchinnieva diialnist u virtualnomu osvitnomu prostori [Educational activity in the virtual educational space] [Electronic resource] / Smulson Maryna Lazarivna // Virtualnyi osvitnii prostir: psykholohichni problemy (Psykholohiia novoho tysiacholittia) : mezhdunar. nauk.-prakt. Internet-konf., 28 travnia 2012 r. : tezy dopovidei. – Access mode : <http://www.psy->

science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Smulson_Maryna_2012.doc. (In Ukrainian)

22. Bissell J. S. Guide to the Internet for Educational Psychology [Electronic resource] / J. S. Bissell, J. Bissell. – Access mode : http://www.amazon.com/Guide-Internet-Educational-Psychology-Bissell/dp/0697371581/sr=1-26/qid=1170252735/ref=sr_1_26/002-7584631-852814?ie=UTF8&s=books.

23. Handbook of Research Methods in Industrial and Organizational Psychology (Blackwell Handbooks of Research Methods in Psychology) / ed. by Steven G. Rogelberg. – Malden : Wiley-Blackwell Ltd., 2005. – 536 p.

24. Harris R. J. A Cognitive Psychology of Mass Communication / Richard Jackson Harris. – [4th ed.]. – Mahwah : Lawrence Erlbaum, 2004. – 488 p.

25. Hsiung R. C. E-Therapy: Case Studies, Guiding Principles, and the Clinical Potential of the Internet / Robert C. Hsiung. – New York : W. W. Norton & Comp., 2002. – 250 p.

26. Suler J. The Psychology of Cyberspace [Electronic resource] / John Suler. – New Jersey : Science and Technology Center of Rider University, 2007. – Access mode : <http://www-usr.rider.edu/~suler/psycyber/psycyber.html>.

27. Wolfe C. R. Learning and Teaching on the World Wide Web (Educational Psychology) [Electronic resource] / C. R. Wolfe. – Access mode : http://www.amazon.com/Learning-Teaching-World-Educational-Psychology/dp/0127618910/sr=1-25/qid=1170252735/ref=sr_1_25/002-7584631-3852814?ie=UTF8&s=books.